

Zaļā iepirkuma kritēriji

Elektroenerģija

**Projekts „Kampaņa EKOenerģijas
sertifikāta popularizēšana Latvijā”
(Reģ. Nr. 1-08/140/2014)**

Biedrība „Zaļā brīvība” 2014

Ievads

Latvija šobrīd veic elektroenerģijas tirgus liberalizāciju. Jau vairāk nekā gadu uzņēmumi var izvēlēties elektroenerģijas pārdevēju. Mājsaimniecības to varēs darīt sākot ar 2015. gadu. Kaut gan reģistrēto elektroenerģijas piegādātāju skaits ir salīdzinoši liels, sākotnēji aktīvu darbu sākuši vien pāris uzņēmumu. Līdz ar to pagaidām arī patērētāju izvēle ir ierobežota.

Līdz šim elektropārvades tīklā nav bijis iespējams izsekot elektroenerģijas izcelsmei. Tas nozīmē, ka nevienam nevar garantēt elektroenerģiju („elektronus”), kas ražota konkrētā elektrostacijā vai komercsabiedrībā, kurai konkrētais pircējs dod priekšroku. Taču, ES ieviešot **elektroenerģijas izcelsmes apliecinājumu sertifikātu sistēmu**, patērētājiem būs iespējams uzzināt, kādā veidā tikusi saražota enerģija, par kuru viņi maksā.

Izcelsmes apliecinājumu sertifikātu sistēmu ES ieviesa ar vairāku direktīvu palīdzību, proti, Direktīvu 2001/77/EK par tādas elektroenerģijas lietojuma veicināšanu iekšējā elektrības tirgū, kas ražota, izmantojot neizsīkstošos enerģijas avotus, un Direktīvu 2004/8/EK par tādas koģenerācijas veicināšanu, kas balstīta uz lietderīgā siltuma pieprasījumu iekšējā enerģijas tirgū. Sistēmu pilnveidoja Direktīva 2009/28/EK par atjaunīgo energoresursu izmantošanas veicināšanu. Taču izcelsmes apliecinājuma shēmu obligātās piemērošanas nosacījumi dalībvalstīs var atšķirties.

Eiropas direktīva nosaka, ka visās ES dalībvalstīs jāizveido oficiāls reģistrs, kas spēj izsniegt „izcelsmes apliecinājumu sertifikātu” katrai atjaunīgās elektroenerģijas MWh. Bez šāda izcelsmes apliecinājuma neviens nedrīkst apgalvot, ka pārdod atjaunīgo elektroenerģiju! Šīs sistēmas mērķi ir informēt elektroenerģijas patērētājus par tās izcelsmi un novērst dubultu atjaunīgās enerģijas uzskaiti, jo elektroenerģijas pārdošanas brīdī Izcelsmes sertifikāts tiek dzēsts (kancelēts jeb neatgriezeniski izņemts no tirdzniecības sistēmas).

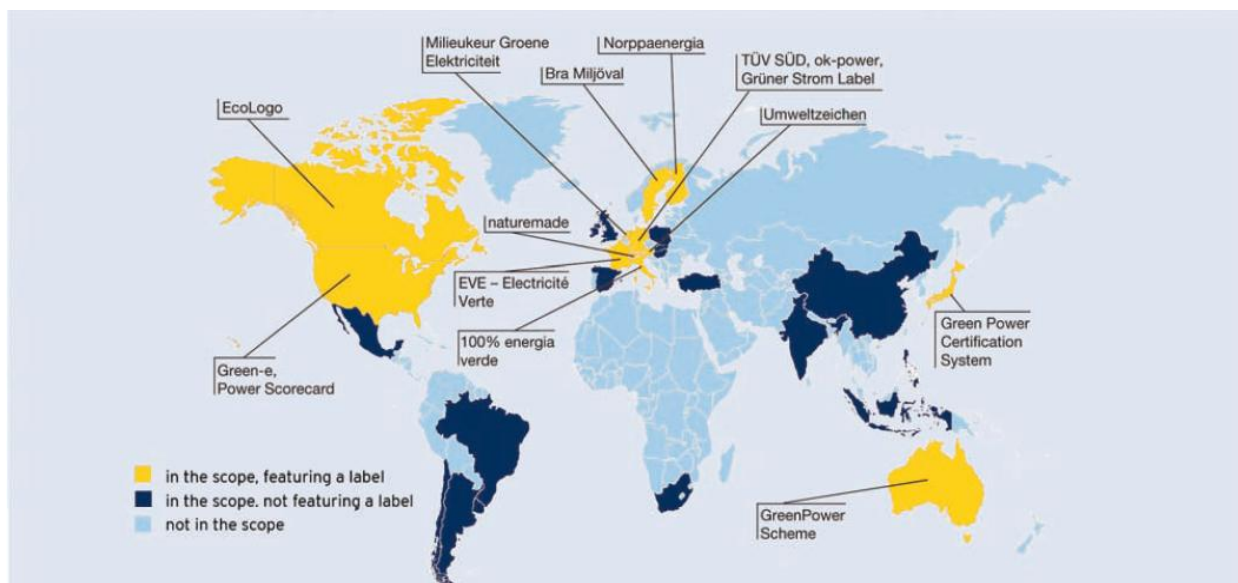
LR Ekonomikas ministrija ir atbildīga par minēto direktīvu ieviešanu un ir uzsākusi elektroenerģijas izcelsmes apliecinājumu sertifikātu izsniegšanu Latvijā. Tomēr tie ir tikai atsevišķi gadījumi, un Ekonomikas ministrija nepedalās Eiropas enerģijas sertifikātu sistēmā (*The European Energy Certificate System*) bet Latvijas Republika – Izdevēj institūciju asociācijā (*The Association of Issuing Bodies, AIB*). Līdz ar to Latvijā saražotās atjaunīgās elektroenerģijas izcelsmes sertifikātus var pārdot vienīgi Latvijā. Atveroties Eiropas tirgum ražotājiem būs daudz lielākas iespējas un arī interese piedāvāt savu „zaļo” produktu plašākā elektroenerģijas tirgū. Ekonomikas ministrija gatavo grozījumus MK noteikumos Nr. 900, ieviešot 2012. gada 25. oktobra Direktīvas 2012/27/ES par energoefektivitāti prasības, lai ieviestu izcelsmes apliecinājumu sertifikātu par augstas efektivitātes koģenerācijā saražoto elektroenerģiju. Vienlaikus ar minētajiem grozījumiem tiek apsvērta nepieciešamība izstrādāt kārtību, kādā tiktu apstiprināti citās ES dalībvalstīs atbilstoši ES tiesību aktiem izsniegtie izcelsmes apliecinājumu sertifikāti.

Šīs vadlīnijas iepazīstina ar elektroenerģijas tirgus liberalizācijas un atjaunīgās enerģijas izsekojamības sniegtajām iespējām publiskajām iestādēm iegādāties ilgtspējīgu elektroenerģiju. Par pamatu šā dokumenta izstrādē ir izmantoti Eiropas Savienības Zaļā publiskā iepirkuma (ZPI) kritēriji, kas izstrādāti elektroenerģijas produktu grupai¹. Taču minētie kritēriji adaptēti Latvijas situācijai un izvērsti, lai nodrošinātu ne tikai no atjaunīgiem energoresursiem iegūtas, bet arī ilgtspējīgas elektroenerģijas iegādi.

¹ Sk. http://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/tbr/electricity_tbr.pdf

Zaļās elektroenerģijas ekomarkējumi

1990. gadu beigās ekomarkējumu sistēmas *Bra Miljöval* un *Norppaenergia* bija vienas no pirmajām, kas aizsāka atjaunojamās elektroenerģijas sertifikāciju. Līdzīgi nacionālie elektroenerģijas ekosertifikāti tika izveidoti arī citās valstīs, piemēram, ASV, Šveicē, Lielbritānijā, Vācijā un Nīderlandē. Tā kā bija vēlme atbalstīt noteiktu elektrostaciju elektroenerģiju, bija jāievieš kārtība, kādā izsekot šo elektrostaciju ražotajai elektroenerģijai. Pirmā visu Eiropu aptveroša sistēma bija RECS jeb *Renewable Energy Certificate System*. Tā bija brīvprātīga elektroenerģijas sektora izveidota sistēma, kas tagad tiek aizstāta ar oficiālu ES Izcelsmes apliecinājumu sertifikātu sistēmu.

Taču izcelsmes apliecinājumu sertifikāti norāda tikai elektroenerģijas izcelsmi, bet nevērtē elektroenerģijas izcelsmes ilgtspēju un plašāku ietekmi uz dabas vidi. Tāpēc nevalstiskās vides organizācijas Eiropā ir izveidojušas I tipa ekomarkējumu – **EKOenerģija**, ar kura palīdzību tiek sertificēta ilgtspējīga elektroenerģija (vairāk par EKOenerģijas kritērijiem skatīt šeit – <http://www.ekoenergy.org/lv/criteria/>). EKOenerģija izmanto Eiropas Izcelsmes apliecinājumu sertifikātu sistēmu elektroenerģijas izcelsmes apliecināšanai, bet izvirza augstākas prasības attiecībā uz elektroenerģijas ietekmēm uz vidi. Vienlaikus EKOenerģija vēlas līdzdarboties, lai pārliecinātu visas dalībvalstis savām Izcelsmes sertifikātu sistēmām pieņemt vienādi stingrus un skaidrus noteikumus. Valstīm, kas atrodas ārpus ES, EKOenerģija var pieņemt citas pastāvošas izsekojamības sistēmas („reģistrāciju un pieprasījumu sistēmas”), ar nosacījumu, ka šīs sistēmas atbilst stingriem kritērijiem.

ES Zaļā publiskā iepirkuma kritēriji elektroenerģijai

Zaļais publiskais iepirkums (ZPI) ir brīvprātīgs instruments, kas tiek definēts kā „process, kura ietvaros valsts iestādes cenšas iepirkt preces, pakalpojumus un būvdarbus, kuru ietekme uz vidi visā to dzīves ciklā būs mazāka nekā precēm, pakalpojumiem, kam raksturīgas pašas primārās funkcijas, bet kas būtu iegādāti, piemērojot citādus iepirkuma principus”.²

Vistiešākais veids, kā samazināt elektroenerģijas patēriņa ietekmi uz vidi, ir pieprasījuma samazināšana, veicot energoefektivitātes uzlabojumus sabiedriskās ēkās, iegādājoties energoefektīvākas elektroiekārtas un īstenojot pasākumus videi nekaitīgas rīcības popularizēšanai. Nosauktie pasākumi ir ārpus šo kritēriju darbības jomas. Kritēriju galvenais mērķis ir veicināt tādas elektroenerģijas izmantošanu, ko iegūst no ilgtspējīgiem atjaunīgajiem energoresursiem.

Šajās vadlīnijās apkopoti kritēriji ZPI ieviešanai elektroenerģijas iepirkumos. Kritēriji paredzēti tiem, kas vēlas iegādāties ilgtspējīgu no atjaunīgajiem energoresursiem iegūtu elektroenerģiju (100 % RES-E.). Piešķiršanas kritēriju mērķis ir veicināt RES-E attīstību un samazināt klimata izmaiņas.

RES-E definīcija. Direktīva 2009/28/EK (Atjaunīgo energoresursu direktīva) definē, ka RES-E ir „...enerģija no atjaunīgajiem nefosiliem energoresursiem, proti, vēja, saules, aerotermālā, ģeotermālā, hidrotermālā un jūras enerģija, hidroenerģija un biomasas enerģija; atkritumu poligonu un notekūdeņu attīrīšanas iekārtu gāzes un biogāzes enerģija”.

EKOenergy kritēriji attiecas uz vēja, saules, hidroenerģiju, okeānu un jūras enerģiju, ģeotermisko enerģiju un bioenerģiju (cietā, gāze un šķidrā).

Attiecībā uz jauktā kurināmā iekārtām, kurās izmanto atjaunojamus un tradicionālos energoresursus, ņem vērā tikai no atjaunīgajiem energoresursiem saražotās elektroenerģijas daļu. Būtu jāizslēdz tas elektroenerģijas daudzums, kas iegūts no sūkņu hidroakumulācijas elektrostacijām, izmantojot ūdeni, kas iepriekš bijis sūknēts augšup.

Biomasu definē kā: „...lauksaimniecības, mežsaimniecības un saistīto nozaru, arī zivsaimniecības un akvakultūras, produktu, bioloģiskas izcelsmes atkritumu un atlieku bioloģiski noārdāmas frakcijas (tostarp augu un dzīvnieku izcelsmes vielas), kā arī rūpniecības un sadzīves atkritumu bioloģiski noārdāmas frakcijas”.

² Eiropas Komisija, Videi nekaitīga iegāde! Zaļā publiskā iepirkuma rokasgrāmata, 2. izdevums, ES, 2011, 66. lpp, 5. lpp.

1. Būtiskās ietekmes uz vidi

Būtiskā ietekme uz vidi		ZPI pieeja
Nozīmīgu daļu no siltumnīcefekta un citu gāzu emisijām izraisa elektroenerģijas ražošana no fosilajiem energoresursiem.		Palielināt no atjaunīgiem enerģijas avotiem (RES-E) iegūtās elektroenerģijas īpatsvaru kopējā enerģijas patēriņā.
Pieaugošais pieprasījums pēc elektroenerģijas un neatjaunojamo dabas		Priekšroku dot elektroenerģijai, kas iegūta izmantojot atjaunīgos enerģijas avotus.
Koģenerācija, izmantojot neatjaunojamus enerģijas avotus, tikai nedaudz ietekmē CO ₂ samazināšanos.		
Atjaunīgo energoresursu ieguve arī var nebūt ilgtspējīga, būtiski ietekmējot sugu dzīvotnes un migrācijas ceļus.		Priekšroku dot elektroenerģijai, kas iegūta izmantojot ilgtspējīgi iegūtus atjaunīgos enerģijas avotus.

Lūdzu, ņemiet vērā, ka secība, kādā ietekmes ir norādītas, neliecina par to svarīguma pakāpi.

2. ZIP kritēriji elektroenerģijai

PRIEKŠMETS

Elektroenerģijas iegāde, kur 100 % enerģijas nodrošina ilgtspējīgi atjaunīgie enerģijas avoti.

SPECIFIKĀCIJAS

100 % no piegādātās elektroenerģijas jābūt elektroenerģijai, kas iegūta no atjaunīgiem enerģijas avotiem, kā noteikts Direktīvā 2009/28/EK.

Verifikācija.

Jāiesniedz attiecīgā dokumentācija no izcelsmes apliecinājumu shēmas. Citādi tiks pieņemts jebkurš cits līdzvērtīgs pierādījums*.

* *Sīkākai informācijai sk. paskaidrojums.*

PIEŠĶIRŠANAS KRITĒRIJI

Papildu punktus piešķirs par papildu prasību izvirzīšanu.

A. Vēja, saules un ģeotermiskā enerģija

Elektroenerģija no iekārtām, kas neapdraud dabas un kultūras mantojumu.

B. Hidroelektroenerģija

Hidroelektroenerģija, kas iegūta no iekārtām, kas garantē ekoloģisko caurplūdi vismaz 5 % apmērā no gada vidējās caurplūdes.

C. Bioenerģija

Elektroenerģija, kas saražota ražošanas iekārtās, kuru darbināšanai izmantota biomasas, biogāze un biošķidrumi. Turklāt jāievēro nosacījumi:

1) elektroenerģija ir saražota koģenerācijas režīmā, kā tas ir noteikts Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvā 2004/8/EK (2004. gada 11. februāris) par tādās koģenerācijas veicināšanu, kas balstīta uz lietderīgā siltuma pieprasījumu iekšējā enerģijas tirgū. Koģenerācijas režīmā saražotās elektrības apjomus aprēķina atbilstoši tam, kā tas aprakstīts šīs Direktīvas II pielikumā;

2) minimālā koģenerācijas procesa efektivitāte (gada vidējā) ir 75 %. Efektivitāte ir elektrības, mehāniski saražotās enerģijas un lietderīgā siltuma daudzuma summa, kas izdalīta ar izlietoto kurināmā

daudzumu siltuma ražošanai koģenerācijas procesā un bruto saražoto elektrību un mehānisko enerģiju. Visu šīs formulas nosaukumu interpretācija notiek saskaņā ar Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu 2004/8/EK (2004. gada 11. februāris) par tādas koģenerācijas veicināšanu, kas balstīta uz lietderīgā siltuma pieprasījumu iekšējā enerģijas tirgū;

3) bioelektronerģijas degvielu iegūst no šādiem avotiem:

a) Eiropas Ekonomikas zonā (EEZ) iegūtas koksnes biomasa, bet izslēdzot:

- celmus un saknes;
- koksnes biomasu, kas iegūta aizsargājamās teritorijās: valsts institūciju apstiprinātos dabas rezervātos, *Natura 2000* teritorijās un UNESCO Pasaules mantojuma vietās, ja vien meža izstrādāšana nav notikusi saskaņā ar nacionālo vai reģionālo dabas aizsardzības aģentūru apstiprinātiem dabas apsaimniekošanas plāniem;
- baļķus, kuru caurmērs krūšu augstumā ir lielāks par 20 cm. Taču šos baļķus var izmantot, ja tie nav piemēroti kādai rūpnieciskajai vajadzībai sakņu trupes (*Heterobasidion*) vai kādu citu patogēnu dēļ. EKOenerģijas Valde var apstiprināt arī citus izņēmumus;
- mežsaimniecības produktus no tādām valstīm, kurās mežu ciršana kokmateriālu sagādei pārsniedz 80 % no ikgadējā mežu pieauguma, ja vien ir apstiprināms, ka šie produkti nāk no reģiona, kurā mežu ciršana ir mazāka par 70 % no ikgadējā mežu pieauguma. Mežu izciršanas procents, kuru šajā gadījumā ņem vērā, ir pēdējo piecu gadu vidējais rādītājs.

b) EEZ valstīs radītu sadzīves organisko atkritumu anaerobās fermentācijas gāzes;

c) EEZ valstīs radītu mēslu anaerobās fermentācijas gāzes;

d) EEZ valstu ražošanas procesu organiskie atlikumi, piemēram, atlikumi no pārtikas industrijas vai mežsaimniecības blakusprodukti un tādi atkritumi kā zāģu skaidas, mizas, koksnes šķelda, kā arī melnais atsārms un citi koncentrēti šķidrums;

e) nemežsaimnieciskas izcelsmes biomasa no dabas apsaimniekošanas atbilstoši dabas aizsardzības plāniem, kurus apstiprinājusi nacionāla vai reģionāla vides aizsardzības iestāde.

Verifikācija. *EKOenergy* ekomarķējums vai ekvivalents.

LĪGUMA IZPILDES NOSACĪJUMI

Katra līguma darbības gada beigās līgumslēdzējam ir jāatklāj līgumslēdzējai iestādei piegādātās elektroenerģijas izcelsme, lai pierādītu, ka visi 100 % ir iegūti no atjaunīgajiem enerģijas avotiem.

Verifikācija.

Jāiesniedz attiecīgā dokumentācija no izcelsmes apliecinājumu shēmas. Citā gadījumā tiks pieņemts jebkurš cits līdzvērtīgs pierādījums*. Šī prasība neattiecas uz sertificētiem ilgtspējīgas elektroenerģijas piegādātājiem (t.i., tiem, kam piešķirts I tipa ekomarķējums, kas piemēro vismaz tikpat stingru RES-E definīciju kā Direktīvā 2009/28/EK).

* *Sīkākai informācijai sk. paskaidrojums.*

Paskaidrojumi

I tipa vai ISO 14024 ekomarķējumi. I tipa vai ISO 14024 ekomarķējumu piešķiršanai galvenos kritērijus nosaka neatkarīga iestāde un tos pārrauga ar sertifikācijas un auditēšanas palīdzību. Tādējādi tie ir ļoti caurskatāms, uzticams un neatkarīgs informācijas avots. Marķējumiem ir jāatbilst šādiem nosacījumiem:

- prasības marķējumam balstās uz zinātniskiem datiem;
- ekomarķējums ir pieņemts, piedaloties visām ieinteresētajām pusēm, piemēram, valsts iestādēm, patērētājiem, ražotājiem, izplatītājiem un vides organizācijām;
- ekomarķējumu var iegūt visas ieinteresētās juridiskas un fiziskas personas.

Publiskajā iepirkumā tā rīkotāji var pieprasīt, lai tiktu ievēroti konkrētam ekomarķējumam noteiktie kritēriji un lai ekomarķējumu varētu izmantot kā vienu no atbilstības pierādījumu veidiem. Tomēr viņiem nav atļauts pieprasīt, lai izstrādājumam būtu ekomarķējums. Turklāt iepirkuma rīkotāji var izmantot vienīgi tos ekomarķējuma kritērijus, kas attiecas uz paša produkta vai pakalpojuma, vai ražošanas procesu īpašībām, nevis tos, kuri attiecas uz vispārējo uzņēmuma vadību.

Atbilstības pierādījumi. Ja kritēriju verificācijā noteikts, ka var izmantot citus atbilstošus apliecinājuma veidus, tie var būt ražotāja sagatavota tehniskā dokumentācija, atzītas iestādes izdots testēšanas pārskats vai cits atbilstošs apliecinājums. Līgumslēdzējai iestādei katrā konkrētā gadījumā būs jāizvērtē, vai iesniegtos pierādījumus var uzskatīt par atbilstošiem no tehniskā/juridiskā viedokļa.

Energoaudits. Energoauditi var būt ļoti derīgi, nosakot iespējamus veidus, kā uzlabot valsts iestāžu ēku un iekārtu energoefektivitāti. Bieži iestādes jau būs veikušas savus auditus un tām būs personāls, lai īstenotu enerģijas taupīšanas stratēģiju. Tomēr, ja šādi pasākumi netiek īstenoti, valsts iestādēm ir ieteicams šādus energoauditus veikt.

Ar izmaksām saistītie apsvērumi

Tradicionālās un „zaļās” elektroenerģijas cenu atšķirības ir atkarīgas no attiecīgās valsts tirgus liberalizācijas statusa, valsts atbalsta shēmas un esošajiem „zaļās” elektroenerģijas piegādātājiem.

Bieži „zaļā” elektroenerģija ir dārgāka, lai gan cenu atšķirības būtiski samazinās, un ir gadījumi, kad „zaļā” elektroenerģija ir nopērkama pat par zemāku cenu.

Lielāka tirgus liberalizācija, modernizētas RES ražošanas tehnoloģijas, pieaugošās fosilā kurināmā cenas, Eiropas RES-E mērķi un augstas efektivitātes koģenerācijas izmantošanas veicināšana — viss saistīts ar pašreizējām debatēm par klimatu un varētu „zaļo” elektroenerģiju padarīt vēl konkurētspējīgāku cenu ziņā.

